

O'ZBEKISTON TOG'LI QISMI RELYEFINING TABIIY GEOGRAFIK XUSUSIYATLARI

Buxoro davlat pedagogika instituti

/Geografiya ta'lim o'malishi talabasi Normurodova Shahnozabonu

Annotatsiya: Mazkur maqola O'zbekistonning tog'li qismi relyefining tabiiy geografik xususiyatlarini o'rganishga bag'ishlangan. Unda Tyan-Shan va Hisor-Oloy tog' tizmalari, ularning shakllanish jarayonlari, balandlik mintaqalari bo'yicha relyefning xilma-xilligi haqida batafsil ma'lumot berilgan. Tog'li hududlarning iqlimi, tuproq va o'simlik qoplami, suv resurslari va ularning mamlakat ekologiyasi va iqtisodiyotidagi o'rni tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Hisor-Oloy, Tyan-shan , tog'li , balandlik mintaqalari, suv resurslari, foydali qazilmalar , relyef, geografik xususiyatlari

Abstract: This article is dedicated to studying the natural geographical features of the mountainous regions of Uzbekistan. It provides detailed information about the Tien Shan and Hissar-Alay mountain ranges, their formation processes, and the diversity of relief across altitudinal zones. The climate, soil, vegetation cover, and water resources of these mountainous areas are analyzed, along with their role in the country's ecology and economy.

Key words: Hissar-Alay, Tien Shan, mountainous, altitudinal zones, water resources, mineral resources, relief, geographical features.

O'zbekiston tabiiy geografik jihatdan xilma-xil hududlarga bo'linadi. Uning sharqiy va janubi-sharqiy qismini tog'li hududlar tashkil etadi. Ushbu hududlar o'zining murakkab relyefi, tog' tizmalari, vodiylari, iqlim xususiyatlari, o'simlik va hayvonot dunyosi bilan ajralib turadi. Tog'li relyefning tabiiy geografik xususiyatlari mamlakatning ekologik holati, iqtisodiyoti va aholisining turmush tarzida muhim ahamiyat kasb etadi. Tog'li relyef tektonik jarayonlar natijasida shakllangan bo'lib, bu jarayonlar natijasida tog'larning tik cho'qqilari, chuqur vodiylar va murakkab tuzilishli landshaftlar hosil bo'lgan.

O'zbekistonning tog'li qismlari asosan Tyan-Shan va Hisor-Oloy tog' tizimlariga tegishli bo'lib, ular mamlakatning sharqiy va janubi-sharqiy qismida joylashgan. Ushbu hududlar relyefi baland tog'lar, tik jarliklar, keng vodiylar, tog' etaklari va ko'plab daryo vodiylarini o'z ichiga oladi.

Hisor tizmasi, Zarafshon tizmasi va Chatqol tizmalari O'zbekistonning muhim tog' tizmalari hisoblanadi. Ular sharqdan g'arbga cho'zilgan bo'lib, mamlakat relyefining asosiy qismini tashkil etadi.

O‘zbekiston tog‘lari balandlik mintaqalari tabiatning xilma-xilligini aks ettiradi. Tog‘li hududlar o‘zining tabiiy komponentlari, shu jumladan, iqlim, tuproq, o‘simlik va hayvonot dunyosi bilan balandlikka qarab sezilarli farq qiladi. O‘zbekiston tog‘larining balandlik mintaqalari bo‘yicha uch qismga bo‘linadi :

- Past balandlik mintaqalari (500–1200 metr)
- O‘rta balandlik mintaqalari (1200–2500 metr)
- Yuqori balandlik mintaqalari (2500–4000 metr)

O‘zbekiston tog‘larining balandlik mintaqalari tabiiy komponentlarning gorizontallikdan vertikal zonallikka o‘tishini aks ettiradi. Ushbu mintaqalarning o‘ziga xos xususiyatlari ulardan turizm, chorvachilik va ekologik tadqiqotlar uchun foydalanishda katta ahamiyatga ega.

Tyan-Shantog‘ tizmasining geografik o‘rni : Bu tizim mamlakatning shimoli-sharqida joylashgan bo‘lib, Chotqol va Ugam tizmalari asosiy qismni tashkil etadi. Baland cho‘qqilari qattiq sovuq iqlimga ega bo‘lib, suv resurslari va muzliklar manbai hisoblanadi. Chimgan va Beldersoy kabi maskanlar turizm uchun mashhur bo‘lib, yil davomida ko‘plab sayyohlarni jalb qiladi.

Hisor-Oloy tizmasining geografik o‘rni : O‘zbekistonning eng baland tog‘lari Hisor tizmasida joylashgan. Bu yerda Hazrat Sulton cho‘qqisi (4643 m) va Surxon-Sherobod botig‘i o‘rtasidagi geologik muhit sezilarli ahamiyatga ega.

XULOSA

O‘zbekistonning tog‘li relyefi mamlakat tabiati va iqtisodiyoti uchun muhim. Tog‘lar suv resurslari, foydali qazilmalar va biologik xilma-xillik manbaidir. Ushbu hududlarning ekologik barqarorligini ta‘minlash va ularni turizm, qishloq xo‘jaligi va sanoatda oqilona foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Saidov, B. S. (2014). O‘zbekistonning tabiiy geografiyasi. Tashkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti.
2. Shukurov, A. S. (2012). O‘zbekiston tog‘li va tog‘oldi hududlarining geologik tuzilishi. Tashkent: FAN.
3. Pirov, N. V. (2015). O‘zbekistonning tog‘li relyefi va iqlim xususiyatlari. Tashkent: O‘qituvchi.
4. Isakov, R. D. va Karimov, K. T. (2011). O‘zbekistonning geologik va geografik xususiyatlari. Tashkent:
5. Berdiyurov, S. A. (2017). Tog‘li hududlar va tabiiy resurslar. Tashkent: O‘qituvchi.
6. Turayev, Z. A. (2018). O‘zbekistonning tog‘li mintaqalari va ularning iqlimi. Tashkent: O‘zbekistondagi iqlimshunoslik ilmiy-tadqiqot instituti.